

‘The great imitator’ is making a come-back

Mw. M.P. Bleijenberg¹

Een ziekte die zich al eeuwen wereldwijd in vele vormen manifesteert, maar waarvan de oorsprong nog steeds niet geheel duidelijk is, een ziekte die de afgelopen jaren weer vaker voorkomt dan voorheen: syfilis, ook wel ‘lues’ of ‘the great imitator’ genoemd.

De verwekker van syfilis is *Treponema pallidum*, behorend tot de familie Spirochaetaceae. Naast syfilis zijn er ook non-venerische varianten als bejel, yaws en pinta, die veroorzaakt worden door verschillende *Treponema*-soorten. Waar syfilis een SOA is, worden de andere varianten vooral op kinderleeftijd overgedragen door huid-huidcontact en veroorzaken ze huidinfecties.¹ Wereldwijd worden jaarlijks 10-12 miljoen mensen gediagnosticeerd met syfilis. In 2016 zijn er in Nederland 1.223 gevallen gediagnosticeerd.² Sinds 2011 neemt het aantal diagnoses toe, met name onder risicogroepen als MSM. Ook in Amerika stijgt het aantal gevallen van syfilis weer in de afgelopen jaren. Mogelijk heeft dit te maken met de behandelbaarheid van hiv en een afname van angst voor besmetting.

Inmiddels komt syfilis wereldwijd voor, maar of dit altijd zo geweest is weten we niet zeker. Er zijn verschillende theorieën over de herkomst van syfilis. De meest gangbare is dat Christoffel Columbus en zijn bemanning in 1493 na de ontdekking van Amerika de ziekte hebben meegenomen naar Europa. Er zijn echter ook theorieën dat zowel syfilis als de non-venerische varianten al lang voor die tijd voorkwamen in Europa, Azië en Afrika, mogelijk als mildere

FIGUUR 1. Eerste Europese afbeelding van bij syfilis passende huidlaesies bij een huurling/soldaat. Door Albert Dürer, 1496.³

varianten (waarna mutaties volgden). Op het Amerikaanse continent is het gelukt om aan te tonen dat syfilis daar voorkwam voor Columbus arriveerde, in Europa en andere werelddelen is dat tot op heden niet het geval.³

In ieder geval verspreidde syfilis zich zeer snel over heel Europa, geholpen door vele oorlogen. Het was een ziekte waar zich men al snel voor schaamde en de ziekte kreeg vele namen door vernoe-mingen naar landen waarmee oorlog werd gevoerd, zoals Franse pokken, de Napolitaanse ziekten of Spaanse pokken.⁴ De naam ‘syfilis’ werd voor het eerst gebruikt in 1530 door Girolamo Fracastoro (1478-1553) in zijn gedicht ‘Syphilis sive morbus gallicus’, Latijn voor ‘Syphilis of de Franse ziekte’. In dit leergedicht (dat bestaat uit 3 boeken) werden de ziekte, de mogelijke oorsprong en mogelijke therapieën beschreven. De persoon Syphilus is een schaapsherder. Na een periode van droogte, natuurlijk veroorzaakt door Apollo, met als gevolg mislukken van oogsten en onvoldoende voedsel voor zijn schapen, besluit Syphilus zijn koning trouw te zijn en Apollo af te zweren. Dit tot grote woede van Apollo, die als straf Syphilus een verschrikkelijke ziekte gaf.

Dat syfilis een ziekte was die in alle lagen van de bevolking voorkwam, blijkt uit de lange lijst van bekende personen die aan syfilis geleden zouden hebben.⁴ Hieronder bijvoorbeeld koning Hendrik VIII van Engeland, de bekende componist Schubert, de schrijvers Tolstoy en Oscar Wilde en ook

¹fellow infectieziekten, afdeling Interne Geneeskunde, VUmc, Amsterdam, e-mailadres: m.bleijenberg@vumc.nl

bekende schilders als Manet en Gauguin. Ook van filosoof Friedrich Nietzsche wordt gedacht dat hij leed aan syfilis. Hij werd op jonge leeftijd (44 jaar) dement, vertoonde bizar gedrag, had waanideeën en had een asymmetrie van de pupillen. Dit werd geconstateerd in 1889, een tijd waarin de meeste mensen met vergelijkbare klachten binnen 2 jaar overleden, waarschijnlijk aan syfilis. Dit was dan ook de diagnose. Desondanks gaan er steeds meer stemmen op dat Nietzsche een andere hersenaandoening had, vermoedelijk een hersentumor.

Argumenten voor een alternatieve diagnose zijn onder andere dat Nietzsche nog ruim 10 jaar leefde met het dementiële beeld, dat de asymmetrie van de pupillen al in zijn jeugd was beschreven en dat hij ook al lange tijd last had van migraine.⁵ Toen Nietzsche in 1900 overleed aan een pneumonie werd geen diagnose gesteld. Datzelfde geldt bij het overlijden van de andere historische figuren die mogelijk aan syfilis leden. We zullen het nooit zeker weten.

In 1903 werden voor het eerst spirocheten gezien met een microscoop uit materiaal van een ulcus. In 1905 isoleerden

Schaudinn en Hoffmann de spirocheten voor het eerst uit het bloed en werden de spirocheten '*Treponema pallidum*' genoemd.⁴ Tot de introductie van penicilline in 1943 was syfilis nauwelijks behandelbaar. Door de eeuwen heen passeerden vele mogelijke behandelmethoden, van wilgenextract tot kwik en arseenverbindingen. De vele varianten en stadia van syfilis, samen met de onzekerheden over de herkomst en de behandeling leidden tot de bekende uitspraak van William Osler rond het begin van de twintigste eeuw: "He who knows syphilis, knows medicine."

REFERENTIES

1. LCI richtlijn Syfilis. Te raadplegen op: <https://lci.rivm.nl/richtlijnen/syfilis>.
2. Visser M, Van Aar F, Van Oeffelen AA, et al. Sexually transmitted infections including HIV, in the Netherlands in 2016. RIVM, Bilthoven 2016.
3. ampa M, Sarbu I, Matei C, et al. Brief History of Syphilis. *J Med Life* 2014;7:4-10.
4. Nguyen T, Kompanje EJ, Van Praag MC, et al. Enkele mijlpalen uit de geschiedenis van syfilis. *Ned Tijdschr Geneesk* 2013;157:A6024.
5. Sax L. What was the cause of Nietzsche's dementia? *J Med Biography* 2003;11:47-54.